

บทที่ ๖

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๖.๑ สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ผ่านมาทั้ง ๕ บททางด้านนี้ให้เห็นว่า ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไม่ใช่ภาพสะท้อนของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์นิพนธ์อย่างเที่ยงตรง แต่วรรณกรรมแต่ละเรื่องที่เสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาได้ดัดแปลงภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาให้แตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ในลักษณะที่ต่างกัน ส่งผลให้ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมปรากฏอย่างหลากหลาย เป็นได้ทั้งภาพในด้านดีและภาพในด้านไม่ดีตามแต่การตีความของผู้ประพันธ์วรรณกรรม

ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในด้านไม่ดีนั้นอาจพิจารณาได้จากภาพของพระมหาธรรมราชาผู้เข้ากับพม่าที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคต่างๆ กล่าวคือ ในยุคต้นรัตนโกสินทร์จนถึงราวสมัยรัชกาลที่ ๗ ผู้ประพันธ์วรรณกรรมมักจะเสนอภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาในด้านไม่ดีโดยอ้อม ทำให้ไม่ปรากฏภาพพระมหาธรรมราชาในลักษณะผู้ร้ายชัดเจนเท่าใดนัก เช่น ภาพของพระมหาธรรมราชาผู้เข้าข้างฝ่ายพม่าที่มารุกรานชาติใน *เสภาพระราชพงศาวดาร* ที่ประพันธ์ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ ผู้ประพันธ์ไม่ได้ตำหนิพระมหาธรรมราชาโดยตรงไปตรงมา ผู้อ่านต้องอ่านตีความและพิจารณาจากโครงเรื่องจึงจะมองเห็นภาพด้านไม่ดีนั้นได้ จากนั้น ใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* ที่ประพันธ์ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ แม้ตัวละครพระมหาธรรมราชาจะถูกวิจารณ์โดยตรงว่าเป็น "ผู้เผด็จชาติตน" แต่ในวรรณกรรมเรื่องเดียวกันนั้นก็ปรากฏภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในด้านดีด้วย ทำให้ภาพในด้านไม่ดีของพระมหาธรรมราชาไม่โดดเด่นชัดเจน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๗ ตัวละครพระมหาธรรมราชาใน *ผู้ชนะสิบทิศ* ถูกนำเสนอให้เป็นเจ้าเมืองผู้ฉลาดกล้าเข้าศึกผ่านกลวิธีการจัดวางตัวละครในโครงเรื่องเปรียบเทียบกับภาพความกล้าหาญของสมเด็จพระสุริโยทัยเพื่อขับเน้นภาพตัวแทนของสมเด็จพระสุริโยทัยผู้กล้าหาญให้เด่นชัดไปพร้อมกับการแสดงให้เห็นความสามารถในเชิงกลยุทธ์ของบุเรงนองที่สามารถตีเมืองพิษณุโลกที่พระมหาธรรมราชาปกครองอยู่ได้อย่างง่ายดาย

อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบัน ตัวละครพระมหากษัตริย์ได้รับการวิจารณ์โดยตรงและชัดเจนมากขึ้น ดังเช่นภาพของพระมหากษัตริย์ผู้ทำบ้านเมืองเสียหายและพลาดท่าแก่ข้าศึก เพราะความโกรธแค้นใน เพลงยาวอุบายยาวสาน ที่เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๖ และ ตัวละครพระมหากษัตริย์ที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงว่าเป็น “ไส้ศึก” และ “ผู้หลงผิด” ไปเข้าข้างศัตรูใน ร้อยกรองประวัติศาสตร์สงครามฯ ที่เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๖ จะเห็นได้ว่า จากการวิจารณ์โดยอ้อม และการนำเสนออย่างกลมกลืนผ่านกลวิธีการประพันธ์ในตอนแรก ภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในด้านไม่ดีจะเริ่มชัดเจนและถูกตำหนิอย่างตรงไปตรงมามากขึ้นเรื่อยๆ ในยุคหลัง

ส่วนภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหากษัตริย์ในด้านดีนั้น นอกจากในสถานภาพขุนพิเรนทรเทพที่ปรากฏในด้านดีมาโดยตลอดแล้ว ตัวละครพระมหากษัตริย์และสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชที่ปรากฏในด้านดีนั้นพบครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๕ คือ ภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ผู้ต่อสู้เพื่อชาติด้วยการขับไล่ฝ่ายพม่าที่มารุกรานออกไปจากเขตแดนไทยใน เณลิมเกียรติกษัตริย์คำฉันท์ จากนั้นภาพในด้านดีของตัวละครพระมหากษัตริย์ผู้ต่อสู้เพื่อชาติก็ไม่ปรากฏในวรรณกรรมอีกเป็นเวลานาน มีบ้างที่ปรากฏในลักษณะพระมหากษัตริย์รักชาติแต่ก็พ่ายแพ้ต่อข้าศึก เช่น ภาพพระมหากษัตริย์ผู้พ่ายแพ้ใน ผีนผ่นไผ่น้ำนี้ล้ำ แหล่งคุณ จนกระทั่งภาพของพระมหากษัตริย์ผู้ต่อสู้เพื่อชาติมาปรากฏอีกครั้งในนวนิยายเรื่อง สมเด็จพระสุริโยทัย ที่เขียนขึ้นใน พ.ศ.๒๕๓๕ นวนิยายเรื่องนี้เสนอภาพของพระมหากษัตริย์ให้เป็นขุนศึกผู้มีความสามารถในการรบและได้ใช้ความสามารถนั้นช่วยสนับสนุนสมเด็จพระสุริโยทัยให้รักษาความสงบสุขของประเทศชาติไว้ได้ จึงอาจนับได้ว่า ภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในด้านดีคือเป็นผู้ต่อสู้เพื่อชาตินั้นไม่ปรากฏเด่นชัดเท่าใดนักในยุคแรก

ภาพตัวแทนในด้านดีของพระมหากษัตริย์เริ่มเป็นแนวโน้มสำคัญที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนตั้งแต่ราว พ.ศ. ๒๕๔๓ เมื่อปองพล อติเรกสารประพันธ์นวนิยายเรื่อง พ่อ ชื่น นวนิยายเรื่องนี้นำเสนอภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์เป็นผู้เปี่ยมด้วยความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ มีความสามารถในการเชิงกลยุทธ์และการทูต และได้ใช้ความสามารถนั้นทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติในทุกทาง แม้จะเข้าสวามิภักดิ์ต่อพม่า แต่ก็ได้ทรงตระเตรียมวางแผนการกอบกู้เอกราชไว้ก่อนแล้ว ภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏซ้ำอีกครั้งในนวนิยายเรื่อง กษัตริย์ยา ของทมยันตี ซึ่งแต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๕ นวนิยายเรื่องนี้นำเสนอ

ภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์สอดคล้องกับนวนิยายเรื่อง *พ่อ* คือนำเสนอภาพในลักษณะของ “ยอดเสนาธิการ” ผู้เชี่ยวชาญด้านกลยุทธ์ในการรบและได้นำความเชี่ยวชาญนั้นมาใช้ต่อสู้กับข้าศึกเพื่อประโยชน์ของชาติในทุกทาง ภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในนวนิยายทั้งสองเรื่องนี้นับเป็นภาพในด้านดีของพระมหากษัตริย์ที่เห็นชัดเจนเป็นรูปธรรมและมีการขยายความบทบาทของตัวละครพระมหากษัตริย์จากข้อมูลประวัติศาสตร์มากที่สุดนับตั้งแต่ปรากฏตัวละครพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมไทยตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา การเสนอภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในแนวทางเดียวกันนี้ อาจนับได้ว่าเป็นแนวโน้มใหม่ของการนำเสนอภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในด้านดี

การที่ภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์มีแนวโน้มจะปรากฏในด้านดีในลักษณะเช่นนี้ ผู้มีความสามารถในยุคหลังนั้น น่าจะเป็นเพราะผู้ประพันธ์ต้องการปูพื้นภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ให้สอดคล้องกับบทบาทในฐานะพระราชบิดาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในสถานภาพสมเด็จพระมหากษัตริย์ราช โดยกำหนดบทบาทให้สมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเป็นผู้สนับสนุนพระราชโอรสและพระราชธิดาในด้านต่างๆ ให้ทรงดำเนินการกอบกู้เอกราชได้สำเร็จ ตั้งแต่ฝึกปรือความสามารถด้านการรบ ปลูกฝังอุดมการณ์ความรักชาติ ไปจนถึงช่วยวางแผนการต่างๆ ในการต่อต้านพม่า ดังที่เริ่มปรากฏในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่อง *พระสุพรรณกัลยา* ซึ่งสมภพจันทร์ประภา ประพันธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ ตัวละครสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเป็นผู้วางแผนให้พระนเรศวรออกรบเพื่อกอบกู้เอกราช และตัวละครสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชก็ปรากฏเป็นผู้สนับสนุนฝึกปรือพระราชโอรสอย่างชัดเจนมากขึ้นในนวนิยายเรื่อง *พ่อ* (๒๕๔๓) และ *อิริราช* (๒๕๔๖) ตามลำดับ การที่ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชในด้านดีเริ่มปรากฏชัดเจนเรื่อยๆ ในลักษณะของผู้สนับสนุนพระนเรศวรนี้เป็นแนวโน้มที่สอดคล้องกับการที่ภาพตัวแทนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชค่อยๆ เปลี่ยนแปลงจากภาพวีรบุรุษแบบวีรมหาราชมาเป็นภาพวีรบุรุษที่เป็นมนุษย์ปุถุชนมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วย แสดงว่าภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชในวรรณกรรมต่างสมัยมีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงตามภาพตัวแทนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวรรณกรรมยุคต่างๆ

ลักษณะภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชในสถานภาพต่างๆ ทั้งในด้านดีและด้านไม่ดีที่กล่าวมาข้างต้น ชี้ให้เห็นธรรมชาติของการนำเสนอภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชในมิติวรรณกรรมที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ผู้ประพันธ์วรรณกรรมมักจะใช้บทบาทของตัวละคร

สมเด็จพระมหาธรรมราชาสนับสนุนบทบาทของตัวละครเอกที่เป็นวีรสตรี/วีรบุรุษอื่นๆ เมื่อพิจารณาพร้อมกับความจริงที่ว่าตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาปรากฏเป็นตัวละครเอกอย่างเด่นชัดในนวนิยายเรื่อง พ่อ เพียงเรื่องเดียวจากข้อมูลวรรณกรรมทั้ง ๑๕ เรื่อง จะได้คำตอบสำคัญของการวิจัยนี้ประการหนึ่งว่า สาเหตุประการหนึ่งที่ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาปรากฏอย่างหลากหลายในวรรณกรรมนั้นเป็นเพราะตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมเกือบทุกเรื่องไม่ใช่ตัวละครเอก แต่เป็นตัวละครรองที่มีบทบาทสนับสนุนตัวละครอื่น โดยเฉพาะวีรสตรี/วีรบุรุษ ได้แก่ สมเด็จพระสุริโยทัย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระสุพรรณกัลยา และบุรพกษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมแต่ละเรื่องจึงได้รับการตีความให้แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับแก่นเรื่องและความสัมพันธ์กับบทบาทของตัวละครเอกที่เป็นวีรสตรี/วีรบุรุษในเรื่อง บทบาทของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ไม่ใช่ตัวละครเอกในวรรณกรรม จึงกลายเป็นลักษณะพิเศษที่ทำให้ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ในแง่ที่ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมแต่ละเรื่องจะมีการตีความให้แตกต่างกันไปได้ตลอดเวลา

นอกจากการตีความตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาเพื่อสนับสนุนแก่นเรื่องและบทบาทของตัวละครเอกแล้ว ในช่วงเวลาประวัติศาสตร์อันยาวนานตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยพบที่มีการเปลี่ยนแปลงของแรงผลักดันที่ส่งผลต่อภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาอย่างน้อย ๒ ประการ ที่ทำหน้าที่ตัดแปลงข้อมูลประวัติศาสตร์ในด้นบทวรรณกรรมให้แตกต่างกันเรื่อยมาอย่างมีพลวัต ซึ่งในสมมุติฐานของการวิจัย ผู้วิจัยเรียกพลั้งเหล่านี้รวมกันว่า “วัตถุประสงค์ของการประพันธ์” ได้แก่ พลังแห่งวรรณศิลป์ คือกลวิธีการเล่าเรื่อง ซึ่งนับเป็นวิธีการที่ซับซ้อนเป็นอย่างมากในการตัดแปลงข้อมูลประวัติศาสตร์มาเป็นวรรณกรรม เป็นกระบวนการที่ผู้ประพันธ์จะต้องตัดสินใจว่าจะถ่ายทอดภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาออกมาด้วยวิธีการใด ในบางช่วงบางตอนของการเล่าเรื่อง มีการประสานกันระหว่างชนบววรรณศิลป์ไทยกับการตีความประวัติศาสตร์ในแบบฉบับของบทประพันธ์แต่ละเรื่อง ทำให้ออกจากจะแสดงแง่มุมทางประวัติศาสตร์แล้ว บทประพันธ์ยังรักษาความประณีตทางวรรณศิลป์ไว้ ทำให้ด้นบทวรรณกรรมประวัติศาสตร์ยังคงเป็นวรรณกรรมที่ทรงคุณค่าทางวรรณศิลป์ประเภทหนึ่ง พลังอีกประการหนึ่งคือ พลังทางปัญญา ความคิดในแต่ละยุคสมัย ซึ่งรวมถึงความคิดทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม โดยเฉพาะสำนักทางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของยุคสมัยอันยาวนานของการนำเรื่องราวของสมเด็จพระ

พระมหากษัตริย์มาเสนอในวรรณกรรม ผู้วิจัยพบว่า ความคิดทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในแต่ละยุคที่วรรณกรรมประพันธ์ขึ้นถูกดึงมาผสมผสานในเรื่องเล่าเกี่ยวกับอดีตอย่างกลมกลืนอยู่เสมอ

แรงผลักดันทั้ง ๒ ประการดังกล่าวข้างต้นทำให้เห็นได้ว่า การประยุกต์ใช้ทฤษฎี ภาพตัวแทนมาศึกษาวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ไทยนั้น ทำให้ผู้วิจัยสามารถตอบคำถามหลักของการวิจัยได้ลึกซึ้งมากขึ้น กล่าวคือ การพยายามจำลองขั้นตอนที่ผู้ประพันธ์วรรณกรรมแต่ละเรื่อง ดัดแปลงข้อมูลประวัติศาสตร์มาเป็นวรรณกรรมโดยอาศัยศาสตร์เรื่องเล่า (Narratology) เป็นเครื่องมือช่วยในการวิเคราะห์นั้นทำให้สามารถมองเห็นกระบวนการดัดแปลงข้อมูลประวัติศาสตร์ รวมทั้งแง่มุมที่ผู้ประพันธ์วรรณกรรมแต่ละเรื่องตีความประวัติศาสตร์ได้ชัดเจนขึ้น ตั้งแต่การสร้างโครงเรื่องเพื่อสนับสนุนแก่นเรื่องซึ่งชี้ให้เห็นแนวทางการตีความประวัติศาสตร์ในบทประพันธ์แต่ละเรื่อง ที่ส่งผลต่อแนวทางการนำเสนอตัวละครสมเด็จพระมหากษัตริย์ การสร้างตัวละครซึ่งเป็นวิธีการทำข้อมูลประวัติศาสตร์ให้มีชีวิตขึ้นมาเป็นวรรณกรรมด้วยรูปแบบการใช้ภาษาที่หลากหลาย ซึ่งส่งผลให้ตัวละครสมเด็จพระมหากษัตริย์มีภาพตัวแทนในลักษณะต่าง ๆ กัน การเลือกรูปแบบของผู้เล่าและกำหนดมุมมองของการเล่าเรื่องซึ่งทำให้เห็นตำแหน่งแห่งที่ในการรับรู้เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระมหากษัตริย์ของผู้เล่าที่ต่างกันตามแต่ผู้ประพันธ์จะกำหนด ไปจนถึงการสร้างฉากซึ่งเป็นพื้นที่ของการเล่าเรื่องให้สามารถสื่อความหมายถึงตัวละครสมเด็จพระมหากษัตริย์ได้ตรงประเด็น กระบวนการทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นความซับซ้อนของพลังทางวรรณศิลป์ที่สามารถบิดผันภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมแต่ละเรื่องให้แตกต่างกันได้เป็นอย่างมาก

ความจริงที่ว่าองค์ประกอบของการเล่าเรื่องอย่างเดียวกัน เช่น โครงเรื่อง ผู้เล่า มุมมอง หรือแม้แต่นวนวรรณศิลป์ไทย ถูกนำมาใช้ในบทประพันธ์แต่ละเรื่องแล้วส่งผลให้ตัวละครสมเด็จพระมหากษัตริย์ถูกนำเสนอให้แตกต่างกันไปได้นั้น ชี้ให้เห็นว่า ตัวบทที่นำมาศึกษาล้วนแต่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเองโดยการเลือกใช้กลวิธีการนำเสนอที่มีรายละเอียดหลากหลายและซับซ้อน ทำให้อาจกล่าวได้ว่า ตัวบทวรรณกรรมสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอประเด็นขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ได้อย่างแนบเนียน โดยอาศัยความแตกต่างด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์

“ความเป็นวรรณคดี” ของเรื่องเล่าที่นำมาใช้เป็นข้อมูล จึงน่าจะเป็นคำตอบที่แจ่มชัดที่สุด คำตอบหนึ่งของคำถามว่า เหตุใดภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหากษัตริย์จึงปรากฏอยู่อย่างหลากหลายในวรรณกรรม กล่าวคือ เพราะความเป็นวรรณคดี จึงมีปัจจัยหลายอย่างที่เข้ามากำกับ

การประพันธ์วรรณกรรมแต่ละเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ปัจจัยทางวรรณศิลป์” ซึ่งทำให้บทประพันธ์แต่ละเรื่องสามารถสื่อความหมายที่แตกต่างกันเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ออกมาในด้วยทได้อย่างกลมกลืนกับเนื้อเรื่องทั้งหมด

นอกจากนี้ เพราะความเป็นวรรณคดี ตัวบทวรรณกรรมแต่ละเรื่องจึงมีการเล่นกับข้อเท็จจริงและจินตนาการได้อย่างอิสระมากกว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ ดังเห็นได้จากวรรณกรรมแทบทุกเรื่อง โดยเฉพาะวรรณกรรมปัจจุบันจะมีบทนำหรือคำนำแสดงทรรศนะของผู้ประพันธ์ว่า เรื่องราวที่ตนแต่งเป็นเพียงเรื่องแต่งที่อิงกับประวัติศาสตร์และผสมผสานกับจินตนาการเท่านั้น และขอให้ผู้อ่านอย่าจับผิดโดยนำวรรณกรรมไปเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์ วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์จึงสามารถสร้างตัวละคร บทสนทนา หรือแม้แต่เดาใจตัวละครแต่ละตัวได้อย่างอิสระ อย่างไรก็ตาม ในตัวบทวรรณกรรมหลายเรื่อง กลับปรากฏว่าบทประพันธ์พยายามชี้ให้เห็นความน่าเชื่อถือเกี่ยวกับมุมมองประวัติศาสตร์ในทรรศนะของตน เช่น มีการอ้างพงศาวดารหรือวิพากษ์ประวัติศาสตร์นิพนธ์ประกอบความเห็นด้วยในบางกรณี ซึ่งชี้ให้เห็นพันธกิจแฝงของการนำเสนอประวัติศาสตร์ผ่านวรรณกรรมแต่ละเรื่องได้อย่างเด่นชัด จึงอาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์แต่ละเรื่องมีการเล่นกับความจริงและความลวงที่ยัวลัดกันอยู่ตลอดเวลา ปรากฏการณ์ดังกล่าวนับเป็นเอกลักษณ์ของวรรณคดีที่ต่างจากประวัติศาสตร์นิพนธ์

นอกจากนี้ การใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอภาพตัวแทนยังทำให้ผู้วิจัยสามารถค้นพบปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองที่เข้ามาประกอบสร้างตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาในระดับลึกหรือระดับโครงสร้าง ทำให้ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมสื่อความหมายออกมาทั้งในระดับของความหมายระดับผิว (denotation) ถึงสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่เป็นบุคคลจริงที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ และสื่อความหมายแฝง (connotation) ที่ประหวัดไปถึงความคิดทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองได้แก่ (๑) อุดมการณ์ชาตินิยมแบบกษัตริชาตินิยม (Monarchical Nationalism) ที่เข้ามาเป็นกรอบในการแสดงทรรศนะวิพากษ์วิจารณ์การกระทำต่าง ๆ ของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาโดยพินิจดูจากความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชา กับ “ชาติ” (๒) ความแตกต่างด้านทัศนคติที่คนไทยมีต่อชนชาติพม่า เมื่อคนไทยแต่ละยุคสมัย มองภาพลักษณ์ของชนชาติพม่าแตกต่างกัน ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาผู้ตัดสินพระทัยเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองผู้ทรงเป็นกษัตริย์พม่า ก็ย่อมแตกต่างกันไปด้วย (๓) การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เรื่องวีรบุรุษ

กล่าวคือ วัฒนธรรมการยกย่องวีรบุรุษของคนไทยที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละสมัยส่งผลต่อทรรคนะที่มีต่อการกระทำของตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาและความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระมหาธรรมราชากับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่แตกต่างกัน (๔) วาทกรรมการเมืองในช่วงพ.ศ.๒๕๑๖ และ ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นยุคสมัยที่มีความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรง ผู้ประพันธ์วรรณกรรมแต่ละคนจึงได้รับอิทธิพลจากทรรคนะทางการเมืองที่แตกต่างกันและนำทรรคนะที่ต่างกันนั้นมาถ่ายทอดไว้ในตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาด้วย (๕) วาทกรรมประวัติศาสตร์กระแสรองในเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระสุพรรณกัลยา ในนวนิยายเรื่อง พระพี่นางสุพรรณกัลยาณี ที่ผู้ประพันธ์นำเอาความคิดทางประวัติศาสตร์ใหม่ๆ ที่ต่างจากวาทกรรมประวัติศาสตร์ของนักวิชาการมาสร้างตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชา และ (๖) อิทธิพลของมโนทัศน์ “พ่อของแผ่นดิน” ซึ่งส่งผลต่อการยกย่องพระมหาธรรมราชาเป็น “พ่อ” ทั้งพ่อของพระราชโอรส พระราชธิดา และไพร่ฟ้าประชาชน ความหมายแฝงทั้ง ๖ ประการข้างต้นถูกนำเสนอผ่านตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมแต่ละเรื่องอย่างกลมกลืน ทำให้ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชามีบทบาทสำคัญในการสื่อความหมายเกี่ยวกับทรรคนะทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมของผู้ประพันธ์วรรณกรรมแต่ละเรื่อง โดยที่ผู้อ่านจะได้รับสารที่แฝงอยู่ไปพร้อม ๆ กับการรับรู้เรื่องราวของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมโดยที่ผู้อ่านอาจไม่ทันสังเกต ในลักษณะเช่นนี้ กรอบทฤษฎีที่นำมาใช้จึงเป็นเครื่องมือของการศึกษาที่ทำให้เห็นความคิดในเชิงสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ได้ชัดเจนเป็นรูปธรรมขึ้น และช่วยให้ผู้วิจัยสามารถตอบคำถามวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณคดีได้กว้างขวางขึ้นโดยที่คำตอบนั้นครอบคลุมไปถึงบริบททางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับบริบททางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมข้างต้นทำให้เห็นข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทยนั้นสามารถนำมาเป็นวัตถุแห่งการศึกษาวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ได้อย่างเหมาะสม ช่องว่างและประเด็นที่หาคำตอบไม่ได้ในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาเป็นช่องทางให้วรรณกรรมสามารถตีความเรื่องราวชีวิตของพระองค์ได้อย่างค่อนข้างอิสระ ส่วนในมิติของการประพันธ์วรรณกรรมนั้น ชีวิตของขุนพิเรนทรเทพ/สมเด็จพระมหาธรรมราชา(ธิดาช) ซึ่งยาวนานถึง ๕ รัชสมัยรวมถึงรัชสมัยของพระองค์เองนั้นเป็นชีวิตของปัจเจกบุคคลที่มีการเปลี่ยนแปลงพลิกผัน มีบทบาทที่เป็นได้ทั้งวีรบุรุษและผู้ร้าย รวมทั้งมีอารมณ์ความรู้สึกอย่างมนุษย์ปุถุชน ซึ่งทำให้ตัวละครดังกล่าวเป็นตัวละครที่มีชีวิตชีวา สามารถนำมาสร้างเป็นตัวละครในวรรณกรรมได้อย่าง

น่าสนใจ นอกจากนี้ หากพิจารณาในมิติของบริบทของการประพันธ์วรรณกรรมแต่ละเรื่อง อาจกล่าวได้ว่า การที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงมีบทบาทสำคัญทางการเมือง โดยการตัดสินพระทัยกระทำการอันส่งผลต่อกรุงศรีอยุธยาหลายครั้งในรูปแบบต่าง ๆ กัน ตั้งแต่สงครามกับพม่าไปจนถึงการเสียกรุง ประกอบกับความใกล้ชิดกับวีรสตรี/วีรบุรุษพระองค์สำคัญของชาติหลายพระองค์ ทำให้ตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมถูกใช้เป็นเครื่องมือถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะอุดมการณ์ชาตินิยมที่มีประสิทธิภาพเรื่อยมาตั้งแต่ต้น ด้วยการเติมจินตนาการของผู้ประพันธ์ลงในช่องว่างของประวัติศาสตร์ เพื่อสาธิตให้เห็นเหตุและผลของการกระทำของสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่มีผลต่อชาติและความรู้สึกนึกคิดของคนในชาติในลักษณะต่าง ๆ กัน

ที่สำคัญ เรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ถ่ายทอดผ่านตัวบทของวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์สำนวนต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่ถูกนำเสนอไปสู่ผู้เสพที่เป็นมวลชนอย่างกว้างขวางตลอดมา ได้แก่ *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* แต่งขึ้นเพื่อประกอบภาพวาดที่จัดแสดงเป็นนิทรรศการในกายพระเมรุที่ท้องสนามหลวง *เฉลิมเกียรติกษัตริย์คำฉันท์* และ *ลิลิตนเรศวร* พิมพ์แจกในงานศพนวนิยายเรื่อง *ผู้ชนะสิบทิศ* และ *สมเด็จพระสุริโยทัย* ตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ บทละครดึกดำบรรพ์เรื่อง *พระพี่นางสุพรรณกัลยาณี* นวนิยายเรื่อง *สมเด็จพระสุริโยทัย* และ *กษัตริยา* มีการนำไปแสดงทางโทรทัศน์ นวนิยายเรื่อง *พ่อ กษัตริยา* และ *อิริราชา* ตีพิมพ์ในนิตยสาร *ฝันแผ่นดินไผ่หนี่ง* แหล่งคุณ และ *เพลงยาวอุยธยาวิธาน* ได้รับคัดเลือกให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาในโรงเรียน ด้วยเหตุนี้ไม่ว่าภาพตัวแทนและความหมายแฝงในลักษณะใด ๆ ก็ตามของสมเด็จพระมหาธรรมราชาจะถูกนำเสนอผ่านวรรณกรรม ภาพตัวแทนและความหมายเหล่านั้นก็ได้เป็นเพียงภาพที่สร้างและปรากฏอยู่แต่ในหนังสือ แต่ได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางและน่าจะเป็นที่รับรู้กันในสังคมไทยอย่างมากมายพอสมควร โดยนัยนี้ วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ในกลุ่มข้อมูล จึงน่าจะมีผลต่อสำนึกทางประวัติศาสตร์ของคนในสังคมไทยด้วยในระดับหนึ่ง

เอ็ดเวิร์ด ฮอลล์เล็ตต์ คาร์ (Edward Hallet Carr) กล่าวว่า ประวัติศาสตร์เป็น "...บทสนทนาอันไม่รู้จบระหว่างปัจจุบันกับอดีต" (History is "...an unending dialogue between the present and the past") ในกรณีของวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยเห็นว่า วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์เองก็เป็นตัวบทที่ร่วมสนทนากับอดีตด้วยเช่นกัน ผิดกันแต่เพียงว่า วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ "สนทนา" กับอดีตด้วยถ้อยคำอันจงใจปรุงแต่งให้ไพเราะประณีต และมีอิสระในการจัดการกับ "ความจริง" ได้มากกว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์เท่านั้นเอง

๖.๒ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาตัวละครในวรรณกรรมประวัติศาสตร์ ยังไม่ใคร่มีผู้ศึกษาตัวละครเด่นที่มีใช้วีรสตรี/วีรบุรุษในเรื่องมากนัก หากมีการศึกษาภาพตัวแทนของตัวละครเหล่านี้ เช่น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สมเด็จพระมหินทราธิราช พระราเมศวร ท้าวศรีสุดาจันทร์ น่าจะได้ผลการศึกษาที่หลากหลายและตอบคำถามเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับประวัติศาสตร์ได้อย่างกว้างขวางขึ้น